

# 110 metų, kai gimė Marius Katiliškis

„Gimiau Gruzdžiuose ir ne 1915, kaip lig šiol maniau, o 1914, rugsėjo trylikta dieną“, – tai rašytojo paliudijimas, tik interneto erdvėse nurodoma 15-a diena. Nors lietuvių literatūros klasiko Mariaus Katiliškio-Albino Vaitkaus (1914-09-13-1980-12-17) gimtinė Šiaulių rajone, o tėviškė (ten vaikystės ir jaunystės metai) – Katiliškių kaimas prie Žagarės, Joniškio rajone, biografijoje, kaip visiems žinoma, yra ir Pasvalys. II pasaulinio karo metais (1941-1944) čia dirbo bibliotekos vedėju, parašė pirmąją knygą „Senoj kareivio sugrįžimas“, susituokė su matematikos mokytoja Elizabeta Avižonyte. Iš Pasvalio traukėsi į Vakarų, 1949 metais apsigyveno JAV.



Marius Katiliškis.

www.pasvalia.lt nuotr.



Elizabeta Avižonytė-Vaitkienė.

Nuotr. iš Petro Vileišio gimnazijos muziejaus archyvo

## Vlada ČIRVINSKIENĖ

### ILGESIO LAIŠKAS

Esė, skirta Mariui Katiliškiui

Kiekvienas laiškas turi savo vertę, o kartais svarbią gyvenimo istoriją. Vieni laiškų puslapiai kupini meilės ir džiaugsmo, o kiti – ilgesio ir vilties. Vieni parašyti su meile Viešpačiui Dievui, o kiti tik žmogui.

Laiškai... laiškai... Net ir laiškai be atsako yra žmogaus širdies lobynas. Tarsi pražydes sielos sodas.

1944 metai. Artėja Antrojo pasaulinio karo pabaiga. Okupacijos, neramumai, laisvės troškulys vijo Lietuvos, kartu ir Pasvalio krašto šviesuolius iš gimtos šalies. Tarp jų ir Pasvalio bibliotekos vedėją Albiną Vaitkų – Marių Katiliškį. Tai buvo skausmingas laikotarpis, kuris išskyrė dvi mylinčias jaunas širdis. Karo sumaištis pakeitė visos lietuvių tautos taikų ir ramų gyvenimą. Vieni lietuviai, nenorėdami paklusti okupantų valdžiai, emigravo į kitas šalis, kitus, kad netrukdytų įsitvirtinti sovietų valdžiai, trėmė į Sibiro platybes, o dar kiti lietuviai gynė laisvę sovietų okupuotoje Lietuvoje.

1945 metų pavasaris. Gegužės gairius vėjas nuo savo delnų sėjo žemyn tarsi snaigės vyšnių žiedlapius. Prie savo namo, alyvų krūmo užuovėjoje, atsisėdusi ant suoliuko Elzė rašė ketvirtą ilgesio laišką savo vyrui Albukui. Šis laiškas, kaip ir kiti, buvo kupinas meilės ir ilgesio bei nežinios.

Elzė savo laiškuose nerašė apie sunkius išgyvenimus Pasvalyje, bet visuomet prisiminė gražią draugystės pradžią: nepaprastos meilės istoriją ir svarbų gyvenimo momentą – santuoką Saločių parapijoje. Nors dar plaukė juodi karo debesys, tai buvo pats nuostabiausias, bet trumpas laikas jų abiejų gyvenime.

Elzė rašė apie nepamirštas keliones dviračiais į Gruzdžius, Žagarę bei Katiliškių kaimą. Čia aplankydavo Albuکو tėvų sodybą, kurią puošė ąžuolai, liepos ir kiti medžiai. Juos iš miško parsinešdavo tėvai ir pats Albinas – rūpestingai medžius pasodindavo ir prižiūrėdavo. Mėgdavo Elzytė kartu su Albuکو paklaidžioti po Katiliškių apylinkės miškus, Albukui gamta buvo visas gyvenimas. Kartais, atsisėdęs ant kelmo, imdavo drožinėti kokią nors figūrėlę arba, išsiėmęs iš užančio bloknotą, pasinerdavo į kūrybinį pasaulį.

Laiškuose Elzė prisiminė ir keliones Lėvens, Svalios, Mūšos upių pakrantėmis.

Kokios įsimintinos ir prasmingos dienos ir niekuomet nepamirštas pirmasis bučiny!

Elzė rašė: „Mūsų meilė ir gyvenimas kartu tęsėsi taip neilgai. Atrodė, kad jos niekas bei niekada neišskirs, jokie karo baisumai, kurių negandų aidas pasiekė Pasvalį, Katiliškes bei visą Lietuvą. Dužo žmonių gyvenimai, dužo mylinčios širdys. Viskas atsidūrė priešų gnaužtuose. Albuk, aš labai lauksiu laiško. Parašyk, ar esi dar gyvas. Tavo Elzytė.“

Albino žmona ne vieną ilgesio laišką, įdėjusi į voka, nešė į paštą.

Ilgesys, nežinia ir viltis lydėjo Elzė visą gyvenimą.

## Algis MAČIUKAS

### ILGESYS TEBESIAUČIA AUDRA

Eilėraščių ciklas, skirtas Mariui Katiliškiui

### Tėvynės ilgesys

Už giraitės žalios raudonuoja aušra

Ir lakštingalos giesmes jai gieda. Sapnuose tai turui,

o Tėvyne mana!  
Sapnuose mes prie beržo susėdam.

Laimės žemė toli,  
už Atlanto jiniai,  
Ir namai šilta duona ten kvėpia.  
Viskas liko tenai,  
tik neramūs sapnai  
Mano tėviškės vaizdinius slepia.

Aš be duonos gyventi  
tikrai negaliu,  
Be gimtinių tapau tik klajoklis.  
Betoninės džiuogles  
kasdieną regiu,  
Tarp dangoraižių būnu  
vaiduoklis.

Pasiilgau gimtinių kvapų  
ir spalvų,  
Žodžių trūksta man  
viską išreikšti.  
Net Pasvalį kartais sapnuose  
aš regiu,  
Nežinau, ką galėtų tai reikšti...

Gimtinė – tai sodas, miškas,  
dangus,  
Kur protėviai mano gyveno.  
Širdimi vis kartoju:  
tas kraštas brangus,  
Net žąsų kitaip ten gageno...

Už giraitės žalios  
raudonuoja aušra,  
Per miškus vėl ruduo ten ateina.  
Tik naktim ilgesys  
tebesiaučia audra,  
Nenurimsta jis ir nepraeina.

### Gyvenimas Lemonte

Lyg viskas čia yra:  
Ramybė, meilė ir jaukumas,  
Toks pat ir stogas, ir tvora,  
Tik didelis nuo TEN atstumas.

Tik didelis atstumas viduje –  
Nuo ten, kur aš gimiau...  
Kur Lietuva, laukų lygumas,  
Kur mažas basomis laksčiau.

Kokia graži ten rytmečio aušra  
Ir aukso brandoje javų laukai...  
Tėvynė ten. Ten Lietuva mana.  
To nematau aš, būdamas čionai.

Ir šauksmas protėvių gimtinei –  
Jo nesigirdi čia, tikrai žinau.  
O Katiliškėse žagarvyšnių  
gausybė,  
Ir švokščia miškas kalnėliau.

Toli jau liko ta vieta iš rojaus, –  
Sustingo laikrodžio rodyklės...  
Nebesvarbu: Lemontas,  
Ilinojus...  
Aš nebebūsiu tėviškėj jauniklis.

### Trys Katiliškio ąžuolai

Trys ąžuolai.  
Didieji trys romanai.  
Ten skyriai, žodžiai ir herojai.  
Kaimo gyvenimas ir miestelėnai,  
Graži gamta,  
vaikučiai basakojai.

Užuovėjoj miškų –  
gyvenimo dvasia,  
Tik ankstų rytą gaidžiai  
jau nebegieda.  
Ten prarastasis rojus,  
ten kaimo nebėra –  
Kažkas išsinešė,  
tiesiog išsviedė...

Kodėl gi taip aš gyvenu?

Šis klausimas kankino  
juk ne vieną.  
Viltim, išdavyste, apgaule ir melu  
Maitinosi herojai šie kasdieną.

Tiktai ruduo neklausė  
ir nelaukė –  
Jis per miškus pas juos atėjo...  
Doveika, Agnė geltonplaukė  
Vėlai suprato...  
O gal juos apkerėjo?

Tabako trūko išėjusiems  
negrįžti –  
Jie buvo blaškomi didžiulių sūkurių.  
Nors ir labai sunku,  
negalima ištižti  
Tarp mirgančių gyvenimų  
ir pastatų.

### Išėjusiems negrįžti

Gyvenime mes nieko blogo  
nepadarėme,  
Bet vargo taurę geriame kartu.  
Visi sykiu mes esam svetimšaliai  
Ir kartais pykstame  
ar stojamės piestu.

Tik utėlės ir mergos lydi  
karo vyrą,  
Tiktai rūkykloje ir juokas, ir rimitis.  
Bet kartais sapnuose bulviakasis  
išnyra  
Ir keptos bulvės, ir tų dienų būtis.

Aš sapnuose ir piemeniu pabūnu,  
Prisimenu dienas,  
praleistas prie žąsų,  
Bet perėjūnas vėl esu pabudęs  
Ir žvilgčioju čia nedrąsiai  
žvilgsniu.

Rytoj anksti mes kelsimės  
į nežinią,  
Toli palikę gimines,  
svajones ir viltis.  
Palikę Lietuvą, lyg tapome  
jos atplaiša,  
Nežinome, kada kelionės  
šios baigtis.

Aš viską suprantu.  
Sunku, bet neprailgsta.  
Mes bėgame –  
iš rojaus čia į juodą pragarą.  
Tik duonos, duonos trūksta,  
jos aš pasiilgstu,  
Ir, gavus kepalėlį, laimingas  
tampa vakaras...

### Knyga

Krikštamotė mokė skaityti,  
Aš per ją ir knygas pamilau.  
Net tada, kai reikėjo ganyti,  
Mintyse aš jau knygą laikiau.

Kai medžius sodinau aš gimtinei,  
Nežinojau, kokia jų esmė.  
Tik urėdijoj, dirbant eglyne,  
Supratau, kur tikroji prasmė.

Pasvalys su knyga pasitiko,  
Pasvaly pirmą meilę radau:  
Jai nešiau aš ir tulpių, gvazdikų  
Ir prie miesto lengvai pripratau.

Namai man antri – bibliotekoj:  
Čia ramybė, komfortas, tylą.  
Visos knygos tenai kartotekoj –  
Užtarimas, malonė, malda...

Kaip Dievui knygai meldžiūosi,  
Kiek pasaulio su ja aplankau!  
Aš su ja ir guluos, ir keliuosi,  
Aš su ja daug kelių atradau.

Parengė  
Regina GRUBINSKIENĖ

## Užuovėjiečių kūrybos pluoštelis

**Erikas ATSTUPĖNAS**  
Petro Vileišio gimnazijos II (10)  
klasės moksleivis

### Visa vasara

Nesijaudink, išmoksi save mylėti  
Netgi stipriau nei myli kiti  
Pamils šiltą vėją vidury liepos  
Ir gulėsi žolėje ant kalvos  
Juk tam ir dovanotos akys  
Kad galėtum pasigrožėti  
Saulės kruvinu horizontu  
Ir tu rašysi laiškus mylimiesiems  
Aš rašysiu atgal  
Ir sutiksiu tave, kur sodyba  
Kurioje niekas negyvena  
jau seniai  
Ir naktys apšviestos žvaigždėmis  
O man pasisekė,  
kad pati šviesiausia šalia  
Dainuosiu savo dainas vėjui  
Atleisiu sau už tai, kad noriu  
daugiau laiko  
Bet daugiau neatsiprašysiu  
O tu, žinoma, juoksies  
Nes šaipytis lengviausia  
Kai pašiepiamą ydą pažįstame  
patys  
Mes nuodėmingi, laukiniai  
Sielvarto vaikai  
Bet negalima žeminti kito  
Už norą būti laisvam  
Ypač kai kaustai save  
Ir aš prisiekiu, kad išmoksi save  
mylėti  
Netgi stipriau nei myli kiti  
Tam skirta visa vasara

### Kažkada ir aš taip švytėjau

Kai vakaras ramus  
ir vėjas nežaidžia  
Su pievų žole ar mano plaukais  
Griebkis mano rankos,  
kartu nueisim  
Rausvos saulės bučiuotais keliais

Palei upės krantą,  
kur medžiai pasvirę  
Lyg vandeny bando nuplauti  
šakas  
Ten pamilau gamtą,  
iš pienuų pupyniau  
Vainiką, kuris puošė Tave

Į pievą beribę Tave nulydėjau  
Saulėtekis švelniai kuteno akis  
Sakiau: „kažkada ir aš  
taip švytėjau“  
Tu juokeisi: „dabar dar  
labiau švyti“

**Mikas KAVECKAS**  
Pumpėnų gimnazijos  
ketvirtokas

### Bitutė

– Bite, bitute, bitele,  
Kur tu leki per dienele?  
Ar nepavargsta tavo sparnai,  
Kai gėdeles tu vis lankai?

Bite, bitute, bitele,  
Kaip surandi tu gėlele?  
Ar jos kvapas veda tenai,  
Ar tu tiesiog viską žinai?

– Mielas vaikelis, mažyti,  
Sparnai man skirti skraidyti.  
Gėlių nuostabūs kvapai  
Skristi vilioja tenai.